

Okul Öncesi Eğitimde Ücretsiz Yemek Uygulaması

Sena Karavaş

Okul Öncesi Eğitimde Ücretsiz Yemek Uygulaması

Ö Z E T

Millî Eğitim Bakanlığı 2021 yılında okul yılının ikinci döneminden itibaren tüm okul öncesi çocuklara ücretsiz yemek sağlama planını duyurdu. Girişim, düşük gelirli ailelerin küçük çocukları arasındaki açlık ve yetersiz beslenme sorununu ele almayı ve tüm çocukların besleyici öğünlere erişimini sağlamayı hedefliyor. Bu karar, çocukların tam potansiyellerine ulaşmaları ve yoksulluk ve açlığın neden olduğu engelleri aşmalarına yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu politika notunda, Türkiye'deki okul öncesi çocuklara ücretsiz yemek sağlama girişiminin arka planı ve bağlamı incelenecek ve uygulamanın içerdiği fırsatlar ve zorluklar ele alınacaktır. Ayrıca bu önemli girişimin başarısını ve sürdürülebilirliğini sağlamaya yardımcı olmak için politika yapımcılar ve diğer paydaşlar için öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, sağlık, sağlık politikaları, okul öncesi, ücretsiz yemek uygulaması.

Y A Z A R H A K K I N D A

Sena Karavaş, lisans eğitimi Beslenme ve Diyetetik alanında İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde 2022 yılında tamamladı. Leiden Üniversitesi ve Imperial College London'da lisans eğitimi süresince toplum sağlığı beslenmesi alanında araştırmalar yürüttü. Karavaş, 2022 yılı itibarıyla Fulbright bursiyeri olarak University of California, Berkeley'de Halk Sağlığı alanında yüksek lisans eğitimine ve sağlık politikaları, besin politikaları, besin güvencesizliği ve açlık üzerine çalışmalarına devam etmektedir.

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Politika Notu Eğitim Politikaları Araştırma Merkezi (EPAM) tarafından hazırlanmıştır. EPAM; Türkiye'de eğitim alanının güçlenmesini sağlamak, eğitimde eşitliğin ve adaletin sağlanmasına katkı sunacak bir birikim oluşturmak amacıyla; ihtiyaç odaklı, kanıta dayalı ve kapsayıcı çalışmalar yapar.

Giriş

Dünya çapında okul öncesi çağındaki çocuklar arasında yetersiz beslenme, giderek aciliyet kazanan bir sorun haline gelmiştir. Çocuklar arasında yetersiz beslenme, büyüme ve gelişmeye engel olan bir sağlık sorunu olduğu kadar aynı zamanda bir insan hakları sorunudur (Chen, 2021). Türkiye’de okul çağındaki çocuklar; yoksulluk, besin güvencesizliği ve besleyici gıdaya erişim eksikliği gibi çeşitli nedenlerle yetersiz beslenmeye karşı özellikle savunmasızdır (Kızıldız, 2016). Sağlık Bakanlığı ve çeşitli belediyelerce çocukların beslenme durumunu iyileştirmek için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalarından biri, okul öncesi çağındaki çocuklara okulda ücretsiz yemek sağlanmasıdır.

Küçük çocukların okul saatlerinde besleyici gıdalara erişimlerini sağlayarak beslenme durumlarını iyileştirmeyi amaçlayan ücretsiz yemek uygulaması, Türkiye’de okul öncesi çağındaki çocuklar arasında yetersiz beslenme sorununun ele alınmasına yönelik kritik bir adımdır. Bu politika notu; tasarımı, uygulanması ve değerlendirilmesi de dahil olmak üzere, Türkiye’deki okul öncesi çağındaki çocuklara yönelik ücretsiz yemek politikasına

ilişkin kapsamlı bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Ek olarak bu politika notunda, ücretsiz yemek politikasının uygulanmasında karşılaşılan olası zorluklar ve bunlara yönelik çözümler incelenecektir.

Dünyada ve Türkiye’de Çocuklarda Yetersiz Beslenme

Yetersiz ve kötü beslenme yaşa göre boy, boya göre ağırlık, yaşa göre ağırlık endeksleri üzerinden tanımlanmaktadır ve buna göre bodurluk kronik yetersiz beslenmenin işaretidir. Araştırmalar Türkiye’de bodurluk yaygınlığının 2008 yılından 2018 yılına kadar %12’den %8’e gerilediğini ortaya koymaktadır (Hacettepe Üniversitesi, 2018). Bu durum 5 yaş altındaki çocukların yetersiz beslenme durumlarında iyiye gidişat olduğunu göstermektedir. Ancak yetersiz beslenme 5 yaş altı çocukların gelişiminde hala ciddi bir sorun olarak karşımızdadır. Dünya genelindeki çalışmalar okul çağı çocuklarının önemli bir bölümünün yetersiz beslenmeden etkilendiğini ve daha düşük sosyo-ekonomik geçmi-

Tablo 1. Bölgelerde Antropometrik Ölçümü Yapılan Çocukların Yaşa Göre Boy Göstergesi Z-Skoruna (HAZ) Göre Bodurluk Sıklığının Dağılımı

Bodurluk Yüzdesi Haz<-2		%95 Güven Aralığı			
İBBS*	%	St. Hata	Alt Değer	Üst Değer	Ağırlıksız Sayı
Türkiye (n=11.523)	2,3	0,2	2,0	2,8	257
İstanbul	1,3	0,4	0,7	2,4	15
Batı Marmara	1,6	0,5	0,9	2,9	12
Ege	1,1	0,4	0,6	2,1	12
Doğu Marmara	1,5	0,4	0,9	2,3	14
Batı Anadolu	1,5	0,4	0,9	2,6	12
Akdeniz	1,6	0,4	1,0	2,5	20
Orta Anadolu	2,2	0,5	1,4	3,4	18
Batı Karadeniz	2,3	0,5	1,5	3,5	18
Doğu Karadeniz	0,3	0,2	0,1	1,0	3
Kuzeydoğu Anadolu	3,5	0,9	2,1	5,7	26
Ortadoğu Anadolu	3,5	0,6	2,4	5,0	35
Güneydoğu Anadolu	5,4	0,9	3,8	7,5	72

*İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması**Kaynak:** COSI-TUR, 2016

şe sahip çocuklar arasında yetersiz beslenme oranının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuklar arasında yetersiz beslenmenin oldukça yaygın olması ve bunun fiziksel ve bilişsel gelişim üzerindeki olumsuz etkileri de dikkat çekmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (2020) raporuna göre yetersiz beslenme, çocukların gelişimi ve esenliği önünde büyük bir engeldir ve beslenme durumunun sağlık, eğitim ve ekonomik beklentiler üzerine uzun vadeli sonuçları bulunmaktadır. 2019 itibarıyla dünya çapında 200 milyon çocuk malnütrisyon (kötü beslenme) sebe-

biyle yetersiz büyüme ve gelişme yaşamaktadır. Bunun yanı sıra gizli açlık olarak tanımlanan ve yetersiz ve dengesiz beslenmeden kaynaklanan mikro besin ögesi yetersizliğine sahip 340 milyon çocuk bulunmaktadır. Raporla, yetersiz beslenmenin Türkiye'de önemli bir sorun olmaya devam ettiği ve beş yaş altındaki çocukların %11'inin kronik yetersiz beslenme nedeniyle büyüme geriliği yaşadığı ve 5 yaş altı her 20 çocuktan birinin olması gereken ağırlıktan daha zayıf olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede düşük gelirli ailelerin çocuklarının yetersiz beslenme ve gıda güvensizliğine karşı özellikle savunmasız

olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, yoksulluk ve eşitsizliğin temel nedenlerini ele almada okul öncesi çocuklara ücretsiz yemek sağlanması gibi girişimlerin önemini ortaya koymaktadır. Akademik performans ve öğrenme çıktıları üzerindeki etkileri göz önüne alındığında Türkiye’de okul çağındaki çocuklar arasında yetersiz beslenme hem eğitim hem de bir sağlık sorunu olarak araştırmalar ve politika yapıcılar arasında gündeme alınmaktadır.

Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi işbirliğinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Ofisi tarafından yürütülen ve üç yılda bir tekrarlanan Avrupa Çocukluk Çağı Şişmanlık Araştırması’nın (COSI-TUR) 2016-2017 öğretim yılında gerçekleşen dördüncü çalışmasına ülkemiz de DSÖ Avrupa Bölgesi’ndeki 38 ülkeden biri olarak bu araştırmaya katılmıştır. Bu uluslararası araştırmanın amacı, okul çağındaki çocukların büyüme ve gelişmelerinin, besin tüketim alışkanlıklarının, fiziksel aktivite durumlarının ve okullardaki beslenme ve fiziksel aktivite uygulamalarının diğer üye ülkelerle kıyaslamalı olarak izlenmesidir. *Türkiye Çocukluk Çağı (İlkokul 2. Sınıf Öğrencileri) Şişmanlık Araştırması COSI-TUR 2016* raporunun aşağıdaki tablosu, çocukların, yetersiz beslenmenin bir sonucu olan bodurluk oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir (T.C Sağlık Bakanlığı, 2017).

Tablo 1’de görüldüğü üzere çocuklarda bodurluk sıklığı %2,3 olarak bulunmuştur. Bodurluk sıklığı Kuzey, Orta ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde diğer bölgelere oranla daha yüksek sıklıkta bulunmuştur. UNICEF’in Mayıs 2023 raporuna göre ise Türkiye bodurluk sıklığı sınıflandırılmasında %2,5’lük bir

oranla listenin alt sıralarında yer almaktadır. Dünya genelinde ise bodurluk 5 yaş altı çocuklarda %22,3 olarak saptanmıştır (UNICEF, 2023).

Ailelerin Beyanlarına Göre Çocukların Beslenme Davranışları

Türkiye’de çocukların beslenme davranışlarını ve bunun sağlıkları üzerindeki etkisini araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. COSI-TUR (2016) çalışması, Türk ilkokul öğrencileri arasında fazla kilo ve obezite yaygınlığını ve çocukların beslenme davranışlarına ışık tutmayı amaçlayan önemli çalışmalardan biridir. Araştırmaya göre, Türkiye’deki ilkokul öğrencilerinde aşırı kilo ve obezite prevalansı ciddi düzeydedir; çocukların %19,6’sı fazla kilolu ve %9,8’i obez olarak görülmektedir. Çalışmada diyet değişkenlerinin de çocuklukta fazla kilo ve obezitenin önemli belirleyicileri olduğu ortaya çıktı. Bu sonuçlar, çocuklukta obezite ve aşırı kiloyu önlemek için çocukları sağlıklı beslenmeye teşvik etmenin ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir.

Bunun yanı sıra sağlıklı ve dengeli besin tüketim eksikliğinin ya da genel tabirle diyet faktörlerinin çocukların beslenme yetersizliği ya da obeziteye katkısının ilişkisi de Tablo 2’de yer alan besin tüketim sıklığı verileriyle bağlantılı olarak ortaya konmuştur. Özet olarak kahvaltı öğününün tüketimindeki dengesizlik, et, balık ve süt ürünlerinin az tüketimi ile yüksek şekerle tatlandırılmış içeceklerin ve fastfood tüketiminin fazla kilo ve obezite riskinin artmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Tablo 2. Aile Beyanına Göre Çocukların Çeşitli Besinleri Tüketim Sıklığı

	Hiç	Haftada bir kereden az	Nadiren (1-3 gün)	Sıklıkla (4-6 Gün)	Her gün	Yanıtlayanların Ağırlıksız Sayısı
	%	%	%	%	%	n
Et	6,1	18,9	41,8	26,3	7,0	10.715
Balık	14,6	40,3	33,4	9,5	2,2	10.637
Peynir	13,4	13,5	20,1	19,1	39,8	10.649
Az yağlı/yarım yağlı süt	37,0	13,5	21,6	13,2	14,7	10.434
Tam yağlı süt	23,0	12,8	23,5	17,8	22,9	10.367
Yoğurt, cacık, ayran	4,9	5,7	22,1	30,0	37,3	10.636
Kefir	85,3	5,7	5,3	2,1	1,7	9.952
Sütlü puding / hazır süt ürünleri	20,5	32,6	31,0	11,1	4,7	10.560
Taze meyve	1,9	4,6	18,5	24,5	50,4	10.355
Sebze (patates hariç)	6,7	13,2	41,8	25,3	13,0	10.355
Taze sıkılmış meyve suyu	29,9	22,7	29,9	10,7	6,8	10.319
%100 meyve suyu (hazır)	21,1	20,7	29,6	14,1	14,4	10.285
Pizza, lahmacun, patates kızartması, hamburger, soslu/sucuklu sandviç	12,7	38,7	33,0	11,8	3,8	10.785
Tuzlu atıştırmalıklar (patates cipsi, mısır cipsi, çerez)	14,5	34,6	29,6	13,7	7,6	10.679
Bisküvi, kek, kurabiye	3,5	20,0	39,2	25,3	11,9	10.425

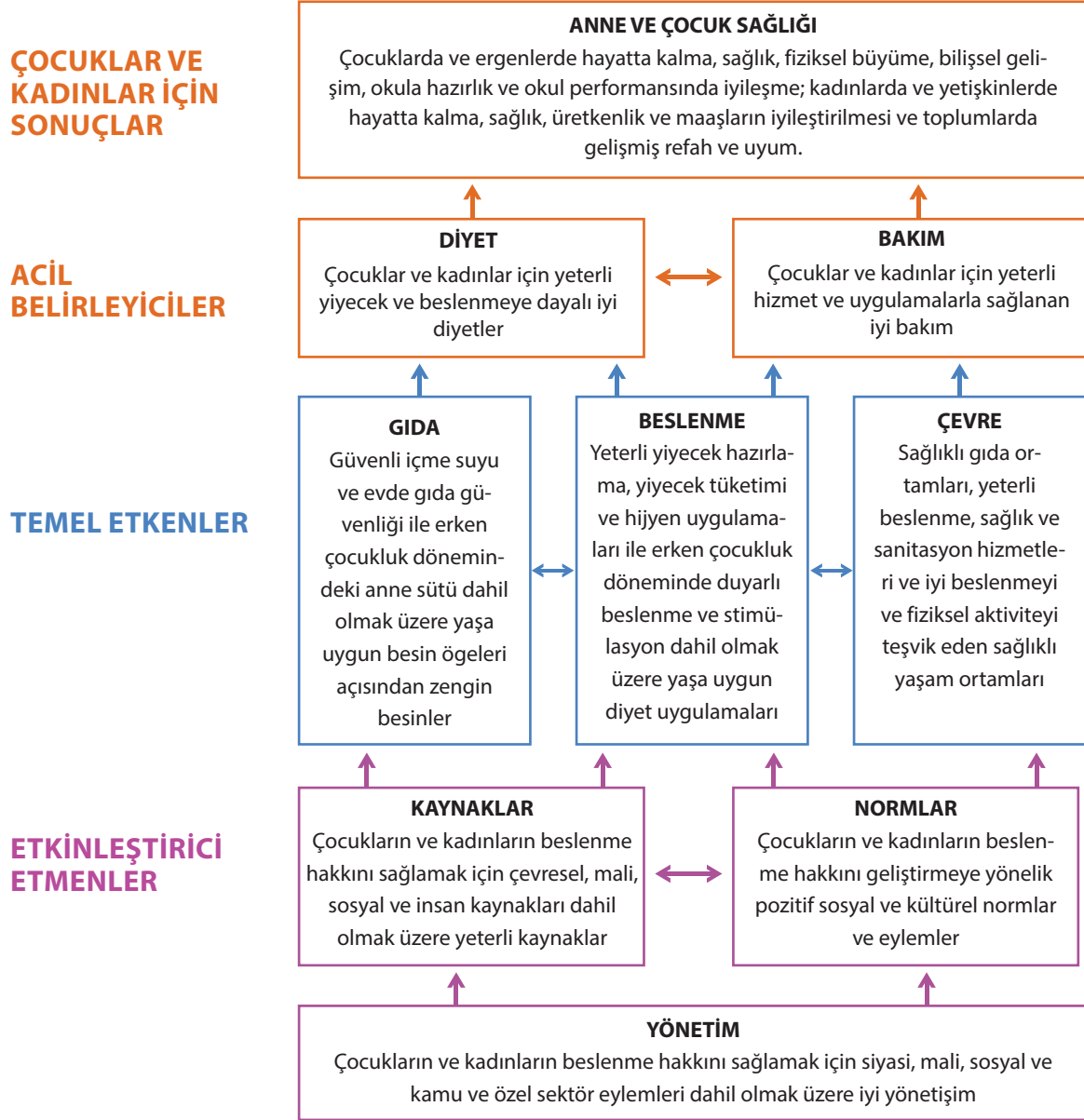
Kaynak: COSI-TUR, 2016.

ekonomik, politik katkıları ve nitelikli insan gücü sağlayacak olması bakımından getirisi yüksek bir yatırımdır (Ulus ve Çetin, 2022). OÖE'nin zorunlu eğitim kapsamına alınmasının birçok avantaj sağlayacağı ancak ele alınması gereken sorunları da beraberinde getireceği alanyazında da ifade edilmektedir (Kiz ve Sincar, 2020; Yıldız ve Akbaba, 2013). OÖE'nin 5 yaş için zorunlu eğitim kapsamına alınması, bu yaş grubu için yaygınlaştırma

kaygısını giderirken yapılması gereken harcamalar, tesis edilmesi gereken alt yapılar doğacaktır. Bu hususta bu çalışmanın politika yapıcılara ve eğitimin tüm paydaşlarına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Ücretsiz yemek programları, Şekil 1'de verilen UNICEF'in Tüm Formlarında Kötü Beslenmeyi Önleme Çerçevesi'nde vurgulanan belirleyicilerden olan yönetimin bir bileşeni

Şekil 1. Tüm Formlarında Kötü Beslenmeyi Önleme Çerçevesi

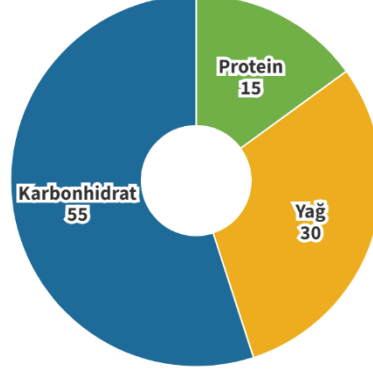

Kaynak: Unicef Nutrition Strategy 2020 ,2030 ,2020.

olarak karşımıza çıkarken çocuk beslenmesinin sayısız belirleyicisinin bütünleşmiş yaklaşımlarla ele alınmasının gerekliliğini vurgular. Şemada vurgulandığı üzere çocukların beslenme durumu ve besine erişim hakkının yönetim bileşeni tarafından büyük ölçüde regüle edildiğini ve dolayısıyla devletlerin,

çocuklara okullarda yeterli beslenmeye erişmelerini sağlayarak çocukların beslenme durumlarının iyileştirilmesine ve genel sağlık ve esenliklerinin geliştirilmesine katkıda bulunması gerekliliği sonucu çıkarılabilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de okul öncesi çocuklara ücretsiz yemek verilmesi girişimi, dar

Şekil 2. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Günlük Enerji Gereksinimleri

Kaynak: Merdol, 2012.

gelirli ailelerin çocuklarının yaşamları üzerinde önemli bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Program, açlık ve yetersiz beslenme konularını ele alarak akademik performansı artırmaya, devamsızlığı azaltmaya ve çocukların genel sağlığını ve gelişimini desteklemeye yardımcı olabilir.

Okul Öncesinde Ücretsiz Öğün Uygulamasının İncelenmesi

Peki bu heyecan verici gelişme hangi kurullar çerçevesinde yürütülüyor? Resmî okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören 1.8 milyon çocuğun yararlandığı ve 5 milyon çocuğa ulaşması hedeflenen ücretsiz yemek projesi Yemek/Beslenme Hazırlama ve Dağıtım Kılavuzu'nda yer alan detaylara göre uygulanmaktadır. Bu kılavuz, Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığının alakalı mevzuat ve çalışmalarından referans alınarak hazırlanmıştır. Örneğin, 4-6 yaş aralığındaki okul öncesi çocukların günlük enerji gereksinimi ortalama 1500-1700 kalori olarak hesap edilmektedir (Merdol, 2012). Özellikle büyü-

me ve gelişme için gerekli olan yeterli enerji ve protein miktarını karşılayacak dengeli bir öğün planıyla bunu sağlamak önemlidir. Şekil 2'de 4-6 yaş aralığındaki çocukların beslenmelerinin dengeli bir öğün planıyla hazırlanması noktasında göz önünde bulundurulması gereken günlük enerji gereksinimleri verilmiştir.

Büyüme ve gelişme için gerekli olan enerji ve protein miktarının alınabilmesi için okul yemekleri, bir çocuğun günlük enerji ve besin gereksinimlerinin en az üçte biri ile yarısını sağlamalıdır (Sağlık Bakanlığı, 2013). Bu noktada, uygulama çerçevesinde okul yemekleri ile büyüme çağındaki çocukların ihtiyaçlarını karşılayan dengeli ve besleyici bir diyet sağlanması amaçlanmaktadır. Hazırlanan örnek menülerde de yer aldığı üzere öğünler meyve ve sebzeler, karbonhidratlar, protein kaynakları ve sağlıklı yağlar dahil olmak üzere tüm besin gruplarını içermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2023). Bu koşulların optimal düzeyde sağlanması için okul yemeklerinin planlanmasında diyetisyenlerin rolü de dikkate değerdir.

Tablo 3. 1-13 Yaş Arası Çocukların Besin Ögesi Gereksinimleri

Besin Ögeleri	1-3 Yaş	4-6 Yaş	7-9 Yaş	10-13 Yaş	
				Erkek	Kız
Enerji (kcal)	1.250	1.650	1.870	2.445	2.200
Protein (g)	15-18,8	20-25,5	26-38,7	39-59,8	39-45,5
A vitamini (mcg)	300	400	500	600	600
C vitamini (mg)	60	60	60	75	75
D vitamini (mcg)	10	10	10	10	10
E vitamini (mg)	6	7	7	11	11
K vitamini (mcg)	30	55	60	60	60
Tiamin (mg)	0,5	0,6	0,6	0,9	0,9
Riboflavin (mg)	0,4	0,5	0,6	0,9	0,9
Niasin (mg)	6	8	8	12	12
B6 vitamin (mg)	0,5	0,6	0,6	1	1
Folik asit (mcg)	150	200	200	300	400
B12 vitamini (mcg)	0,9	1,2	1,2	1,8	1,8
Kalsiyum (mg)	500	800	800	1.300	1.300
Fosfor (mg)	460	500	500	1.250	1.250
Demir (mg)	7	10	10	10	10
Çinko (mg)	3	5	5	11	11
Magnezyum	80	130	130	240	240
İyot (mcg)	90	90	90	120	120

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2022.

Sağlık Bakanlığı, kamu kurumları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla geliştirilen beslenme kılavuzlarına uygun olarak menü planlaması ve uygulaması için *Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi* (Sağlık Bakanlığı, 2022) ile kapsamlı standartlar ve ilkeler oluşturulmuştur. Kılavuz, sağlıklı tabak modeline dayalı isteğe bağlı menüler aracılığıyla sağlıklı yiyecek seçimlerini teşvik eder. Tablo 3'te Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi'ne göre (Sağlık Bakanlığı, 2022) 1-13 yaş çocuklarının besin ögesi gereksinimleri verilmiştir. Çocuklar için uygulanacak olan

öğünlerde bu ihtiyaçların gözetilmesi ve menülerin bu gereksinimlere göre hazırlanması önem arz etmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığının yayınladığı rapora göre okul öncesi çocuklara sağlıklı ve besleyici bir öğün sağlanmasının yanı sıra beslenme eğitiminin verilmesi de amaçlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023). Spesifik olarak aşırı tuz tüketimi, yapay tatlandırıcı tüketimi gibi konularda ve sağlıklı ve dengeli beslenme genelinde eğitim noktasında il ve ilçe halk sağlığı merkezlerindeki diyetisyenlerden destek alınabileceği de belirtil-

mektedir. Yemeklerin hazırlanması ve tedariği okullarda mutfak olup olmamasına bağlı olarak değişmektedir. Eğer okullarda mutfak varsa yemekler burada pişirilip öğrencilere dağıtılacak; mutfak yok ancak mutfağın inşası için yeterli alan varsa yeni mutfak inşa edilmesi planlanacaktır. Fakat bu alan yoksa dağıtılması planlanan yemekler il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerince alımı yapılan yemek ve beslenme okullara ulaştırılacaktır. Benzer durum okullarda yemekhane olmaması durumunda da görülmektedir. Yemekhane kurulma imkanı bulunmayan okullarda öğrencilere sınıf ortamında beslenme hizmeti verilecektir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023). Okul yemekhanelerinde ve mutfaklarında çalışan personeller bu uygulama kapsamında çalışmaktadır. Yemeklerin hazırlanması ve öğrencilere dağıtılması bu personelin sorumluluğundadır. Çalışan personel sayısı okuldan okula ve okulların lojistik durumuna (yemekhane bulunup bulunmaması vb.) göre değişiklik göstermektedir. Ancak, genel olarak tüm okul yemeği programını denetlemekten sorumlu olan bir okul yemek servisi yöneticisi, yemeklerin hazırlanmasından sorumlu olan aşçılar, bulaşıkları ve mutfak eşyalarını temizlemekten sorumlu temizlikçiler, öğrencilere yemek servisi yapmaktan sorumlu olan servis elemanından oluşan az sayıdaki personel tarafından uygulanmakta olduğu tahmin edilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023).

Türkiye’de 18 milyondan fazla çocuk devlet okullarına devam etmektedir. Fakat uygulamanın kapsamı, 81 ilde toplam 5 milyon okul öncesi öğrencisini ve ailelerini kapsamaktadır. Sonuç olarak milyonlarca öğrenci eğitim öğretim dönemi boyunca sağlıklı günlere erişebileceğini ve milyonlarca aileye ekono-

mik, sosyal ve sağlık açısından pozitif fayda sağlayacağını söylemek yanlış olmaz. Ekonomik durumu fark etmeksizin aileler bu uygulamaların çocukların sağlıklı beslenme davranışı kazanmasına katkı sağlayacağını dolayısıyla genel sağlık durumlarına pozitif bir etki ettiğini öne sürmektedirler (Vermeer, 2019).

Sonuç

Okul öncesi kademesindeki çocukların gereksinimleri göz önünde bulundurularak politika yapımcıların; girişimin yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmak, çocukların sağlığını ve gelişimini desteklemek ve ailelerin ve toplumların refahını desteklemek gibi potansiyel uzun vadeli faydaları dikkate alması elzemdir. Bu girişimin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için birlikte çalışılarak, çocuklar için daha parlak bir gelecek yaratma yolunda önemli bir adım atılabilir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde ülkemizde son 10 yıl içerisinde çocukluk döneminde yetersiz beslenmeyle ilgili önemli adımlar atıldığı ve bu adımlar neticesinde yetersiz beslenme oranlarının ciddi bir düşüş seyrettiği görülmektedir. Bununla beraber oranlardaki düşüş devam etse de hala çocuklarda yetersiz beslenmeye bağlı büyüme geriliği ve zayıflık gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocuklarında ortaya çıkan bu durum yoksulluk ve eşitsizliğin neden olduğu dezavantajların ve olumsuzlukların giderilmesi için adımlar atılması gerektiğini göstermektedir.

Dünyada birçok farklı ülkede okul öncesi çağındaki çocukların beslenmesini geliştirmek ve gıda yoksulluğunu azaltmak amacıyla yasalar ve girişimler yürürlüğe konulmaktadır.

Araştırma kapsamında görüldüğü üzere ülkemizde yürütülecek ücretsiz yemek uygulaması da bu girişimler doğrultusunda atılan adımlar arasındadır. Bu politikanın dünya standartlarında yürütülen uygulamalardan, çalışma kapsamında dönütlerden ve politika yapıcılara sunulan önerilerden de ilham alınarak ilerleyen süreçlerde daha da geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Bulgular çocukların beslenme durumu ve besine erişim hakkının yönetim yani devlet bileşeni tarafından büyük ölçüde karşılanmaya başladığını göstermektedir. Ancak devletin çocuklara okullarda yeterli beslenmeye erişmelerini sağlayacak iyileştirilmelere ve genel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine daha fazla katkıda bulunması gerekmektedir. Türkiye’de okul öncesi çocuklara ücretsiz yemek verilmesi girişimi, dar gelirli ailelerin çocuklarının yaşamları üzerinde

önemli bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Ücretsiz yemek uygulaması, açlık ve yetersiz beslenme konularını ele alarak akademik performansı artırmaya, devamsızlığı azaltmaya ve çocukların genel sağlığını ve gelişimini desteklemeye yardımcı olacaktır.

Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığının heyecan verici fakat yeni olduğu için bazı noktalarda eksiklik barındıran projesinde koordineli bir şekilde çalışması bu müdahale çalışmasının çıktılarını olumlu yönde geliştirecektir. Ancak, maliyet, lojistik ve sağlanan yemeklerin kalitesinin sağlanması gibi bu girişimin uygulanmasında yer alan zorlukların dikkate alınması önemlidir. Programın faydalarını en üst düzeye çıkarmak için bakanlık, eğitimciler, diyetisyenler, okullar ve özel sektör dahil olmak üzere tüm paydaşların desteğini almak gerekmektedir.

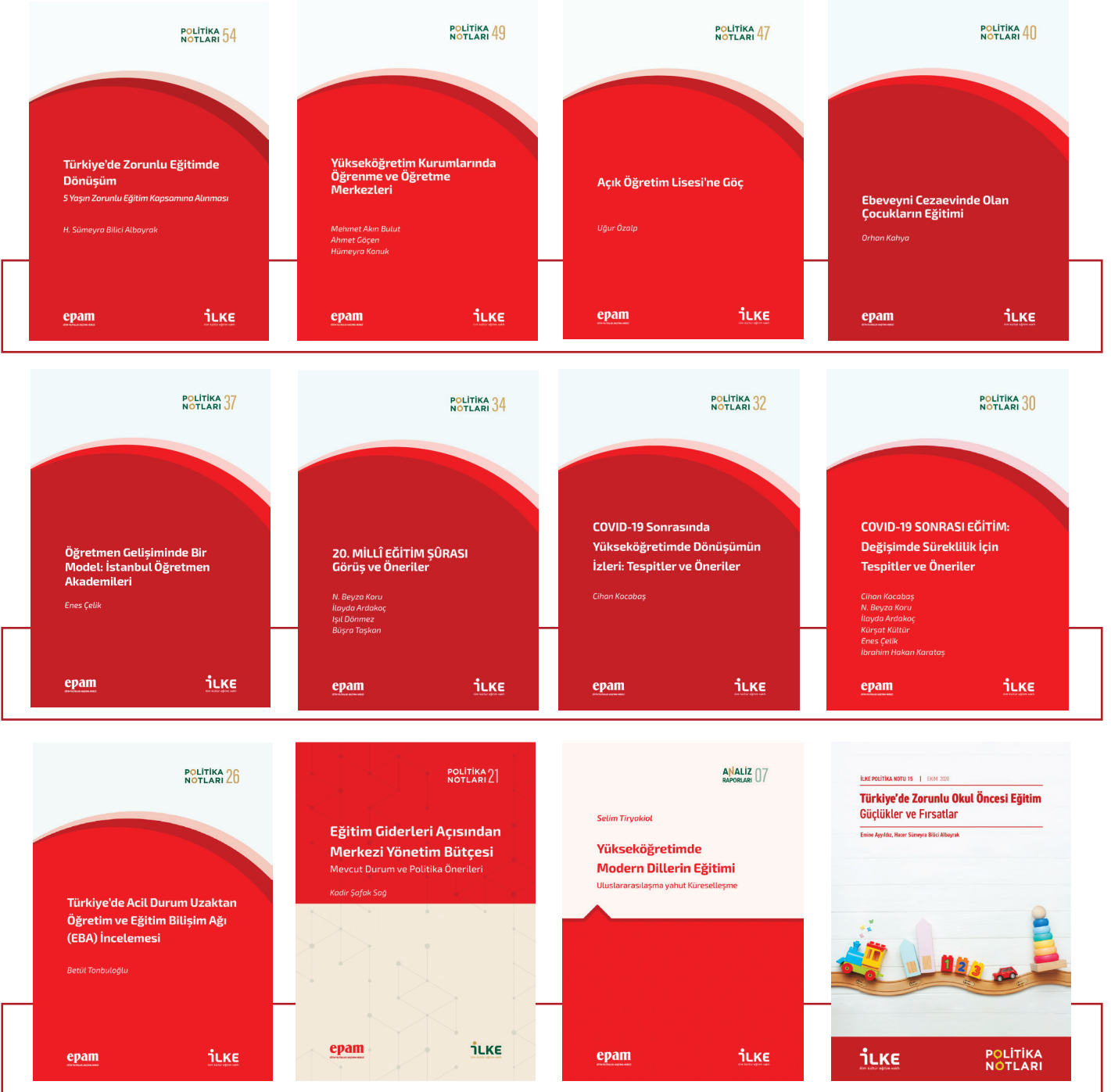
Öneriler

- **Okul öncesi eğitimde ücretsiz yemek programı için satın alma, gıda hazırlama, dağıtım ve izleme ve değerlendirme süreçlerine ilişkin ayrıntıları içeren kapsamlı bir uygulama planı geliştirilmelidir.** Millî Eğitim Bakanlığının yayınladığı mevcut kılavuz bu noktalara her ne kadar değinse de olası senaryolarda uygulanacak programın detayları ve planlanması noktasında eksiklikler barındırmaktadır. Örneğin okullarda mutfak bulunmadığı durumda il ilçe milli eğitim müdürlükleri dağıtılması planlanan yemekleri nereden ve nasıl tedarik edecektir? Temin esnasında besinlerin dengeli ve besleyici olduğunun kontrol edilmesi için diyetisyenin süreç içerisine dahil edilmesi ne şekilde olacaktır? Bu soruların cevapları için daha detaylı bir plana ihtiyaç duyulmaktadır.
- **Devlet, ücretsiz yemek programının uygulanmasına ve bunun sürdürülebilirliğine yardımcı olmak için yerel kuruluşlar ve özel sektörle ortaklık kurabilir.** Örneğin, yerel gıda bankaları, süpermarketler ve gıda tedarikçileri besin ve malzeme sağlayabilirken okullar ve toplum kuruluşları dağıtım ve program yönetimi konusunda yardımcı olabilir.
- **Topluluklar ve ailelerle etkileşim kurmak, kolektif bir desteğin oluşturulmasına ve programın uzun vadeli başarısının sağlanmasına yardımcı olabilir.** Bu, topluluklar ve ailelerle düzenli istişarelerin yanı sıra eğitim materyalleri ve programın faydaları hakkında bilgi sağlamayı içerebilir.
- **Çocukların sağlıklı ve besleyici öğünler almalarını sağlamak için sağlanan gıdaların kalitesini ve güvenliğini izlemek için önlemler almak esastır.** Bu, düzenli besin güvenliği denetimlerinin yanı sıra tüm besinlerin en iyi uygulamalara ve hijyen standartlarına uygun olarak hazırlanmasını sağlamayı içerebilir. Bu süreçte gıda mühendisleri ve diyetisyenlerin dahil edilmesi çeşitli standartlara uygunluğun denetlenmesini optimal seviyeye getirecektir.
- **Programın düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, amaçlanan sonuçlara ulaşmasını sağlamak ve iyileştirme alanlarını belirlemek açısından kritik öneme sahiptir.** Buna öğrenci katılımının, akademik performansın ve sağlık sonuçlarının izlenmesinin yanı sıra ailelerden ve topluluklardan yemek ve hizmetin kalitesi hakkında geri bildirim toplamak da dahildir.
- **Programın uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için, özel sektörle ortaklıklar, kalkınma ajanslarından yatırım veya yeni gelir akışları gibi finansman ve yönetim stratejilerini dikkate almak önemlidir.** Böylelikle ücretsiz yemek programlarının finansal sorumluluğu farklı kanallara bölünerek sürekli bir gelir akışı sağlanabilir.

Kaynakça

- Caleyachetty, R., Thomas, G. N., Kengne, A. P., Echouffo-Tcheugui, J. B., Schilsky, S., Khodabocus, J., & Uauy, R. (2018). The double burden of malnutrition among adolescents: Analysis of data from the Global School-Based Student Health and Health Behavior in School-Aged Children surveys in 57 low-and middle-income countries. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 108(2), 414-424. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29947727/> adresinden erişildi.
- Chen, K., Liu, C., Liu, X., Wang, Z., Luo, R., Li, S., Yu, Y. & Alderman, H. (2021). Nutrition, cognition, and social emotion among preschoolers in poor, rural areas of south central China: Status and correlates. *Nutrients*, 13(4), 1322. <https://www.mdpi.com/2072-6643/13/4/1322> adresinden erişildi.
- Global Child Nutrition Foundation. (2021). *School meal programs around the world*. <https://gcnf.org/global-reports/> adresinden erişildi.
- Günaydın, D. (2018). Çocuk yoksulluğu ile mücadelede ücretsiz okul yemeği: Tekirdağ ilkokullarında bir araştırma. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(18), 360-395. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hakisderg/issue/38991/440681> adresinden erişildi.
- Hacettepe Üniversitesi. (2018). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. https://hips.hacettepe.edu.tr/tr/2018_turkiye_nufus_ve_saglik_arastirmasi-55 adresinden erişildi.
- Kızılyıldız, B. S., Sönmez, B., Karaman, K., Beğler, B., Mercen, A., Alioğlu, S., & Cesur, Y. (2016). Prevalence, demographic characteristics and associated risk factors of malnutrition among 0-5 aged children: A cross-sectional study from Van, eastern Turkey. *Pediatric Reports*, 8(4), 6112. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5178848/> adresinden erişildi.
- MEB. (2022). *Okul öncesinde haftada 5 gün "ücretsiz yemek" uygulaması 6 Şubat'ta başlıyor*. <https://tegm.meb.gov.tr/www/okul-oncesinde-haftada-5-gun-uccretsiz-yemek-uygulamasi-6-subatta-basliyor/icerik/834> adresinden erişildi.
- Merdol, T. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarının beslenmesi*. Sağlık Bakanlığı. https://mersingazianaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/33/13/750197/dosyalar/2017_12/10192646_a_10_okul_onesi_donem_cocuklari.pdf adresinden erişildi.
- Raby Powers, A., Struempfer, B. J., Guarino, A., & Parmer, S. M. (2005). Effects of a nutrition education program on the dietary behavior and nutrition knowledge of second-grade and third-grade students. *Journal of School Health*, 75(4), 129-133.
- Sağlık Bakanlığı. (2013). *Okul öncesi ve okul çağı çocuklara yönelik beslenme önerileri ve menü programları*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/kitaplar/diger-kitaplar/okul-onesi-ve-okul-cagi-cocuklara-yonelik-beslenme-onerileri-ve-menu-programlar.pdf>
- Sağlık Bakanlığı. (2016). *Turkey childhood obesity surveillance initiative COSI-TUR 2016*. https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/dokumanlar/Ingilizce-Yayinlar/COSI-TUR_2016_Turkey_Childhood_Obesity_Cosi_tur_2016.pdf adresinden erişildi.
- Sağlık Bakanlığı. (2022). *Türkiye'ye özgü beslenme rehberi*. [https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20\(T%C3%9CBER\)%202022.pdf](https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20(T%C3%9CBER)%202022.pdf)
- UNICEF. (2020). *Nutrition strategy 2020-2030*. <https://www.unicef.org/reports/nutrition-strategy-2020-2030> adresinden erişildi.
- UNICEF. (2023). *Child malnutrition*. <https://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/#:~:text=ln%202022%2C%2022.3%20per%20cent,204.2%20million%20to%20148.1%20million> adresinden erişildi.
- World Food Program. (2022). *The state of school feeding worldwide*. <https://www.wfp.org/publications/state-school-feeding-worldwide-2022> adresinden erişildi.

- World Health Organization. (2020). *Improving early childhood development: WHO guideline*. <https://www.who.int/publications-detail-redirect/97892400020986> adresinden erişildi.Ulus, L. & Çetin, M. (2022). Türkiye'de okul öncesi eğitim politikaları ve yeni politika önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (107), 129-165. doi:10.36484/liberal.1079594
- Yazar, A. & Köse, E. (2014). Okul öncesi eğitim programlarının ilkokula hazırlık açısından etkililiğinin birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 119-136.
- Yıldız, S. & Akbaba, A. (2013). Okul öncesi eğitiminin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına ilişkin alanda görevli öğretmen ve yönetici görüşleri. *Turkish Studies*, 8(13), 1743-1773.

Dünya çapında okul öncesi çağındaki çocuklar arasında yetersiz beslenme, giderek aciliyet kazanan bir sorun haline gelmiştir. Çocuklar arasında yetersiz beslenme, büyüme ve gelişmeye engel olan bir sağlık sorunu olduğu kadar aynı zamanda bir insan hakları sorunudur. Okul öncesi kademesindeki çocukların gereksinimleri göz önünde bulundurularak politika yapıcıların; girişimin yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmak, çocukların sağlığını ve gelişimini desteklemek ve ailelerin ve toplulukların refahını desteklemek gibi potansiyel uzun vadeli faydaları dikkate alması elzemdir. Bu girişimin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için birlikte çalışarak, çocuklar için daha parlak bir gelecek yaratma yolunda önemli bir adım atılabilir. Küçük çocukların okul saatlerinde besleyici gıdalara erişimlerini sağlayarak beslenme durumlarını iyileştirmeyi amaçlayan ücretsiz yemek uygulaması, Türkiye’de okul öncesi çağındaki çocuklar arasında yetersiz beslenme sorununun ele alınmasına yönelik kritik bir adımdır. Bu politika notu; tasarımı, uygulanması ve değerlendirilmesi de dahil olmak üzere, Türkiye’deki okul öncesi çağındaki çocuklara yönelik ücretsiz yemek politikasına ilişkin kapsamlı bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.